

Türkiye-ABD ilişkilerinin “Orta Doğulaşması”

TALHA KÖSE



Türkiye-ABD ilişkileri oldukça uzun zamandır iniş çıkışlı bir seyre sahiptir. ABD'nin Suriye iç savaşında PKK/PYD terör örgütünü müttefik olarak belirleyip askeri ve siyasi olarak desteklemeye başlamasının ardından bu ilişki çok daha gergin bir hâl aldı. Barack Obama döneminde Türkiye ile “*model ortaklık*” kavramı çerçevesinde yeni bir ilişki biçimi gündeme getirilmiş olsa da böylesi bir ortaklık hiçbir zaman hayata geçirilememiştir. Bunda ABD'nin “*Arap Baharı*” sürecinde ve ertesinde belirlemiş olduğu değişken tavrın da rolü büyüktür. ABD'nin Suriye iç savaşında belirlediği strateji de Türkiye'nin güvenliği açısından tehditler oluşturmuştur. ABD'de Donald Trump'ın başkan olarak seçilmesinin ardından, Türkiye tarafında yeni başkanın ilişkileri olumlu yönde değiştirebileceğine dair bir beklenti oluşmuştur. Bu beklenti Washington'daki yerleşik düzen askerî ve sivil bürokrasinin direnci ile karşılaşmaktadır. ABD; Türkiye ile ilişkilerini iki taraflı ve çok boyutlu bir ilişki olarak görmek yerine, eski usul tek taraflı ve güvenlik eksenli bir ilişki gibi görmeyi tercih etmektedir. Bu bakış açısı ise Türkiye'nin kendini konumlandırmaya çalıştığı yeni bölgesel ve küresel vizyonla çelişmektedir. ABD, bugün Türkiye kamuoyunda Türkiye için varoluşsal tehdit oluşturan PKK/PYD ve FETÖ terör örgütlerinin ana destekçisi olarak algılanmaktadır. Amerikalı yetkililer her ne kadar bunun doğru olmadığını iddia etseler de bu algının oluşmasını sağlayacak oldukça fazla sayıda adım atmışlardır. Öte yandan Türkiye ile ilişkileri normalleşmeye yardımcı olacak herhangi bir yapıcı hamle yapmaktan da kaçınılmaktadırlar. Bu da Türk kamuoyu ve karar alıcıların bu konudaki kaygılarını teyit eder niteliktedir.

Türk halkının ve karar alıcıların ABD'ye dair olumsuz tavrını oluşturan temel unsur ABD'nin Türkiye'yi tehdit eden terör örgütlerinin ana

sponsoru ve destekçisi olduğu görüntüsüdür. Bu görüntüde kayda değer bir değişiklik oluşmadan ilişkilerin normalleşme seyrine evrilmesi oldukça güçtür. Asıl düşündürücü olan ise Türkiye ile 70 yılı aşkın süredir müttefiklik ilişkisine sahip ABD'nin, Türkiye ile bu derece istikrarsız bir ilişkiye gelmiş olması ve Türkiye'nin düşmanlarını aleni olarak destekleyip silahlandırabilmesidir. Bu dönüşümü anlamak için ABD'nin özellikle Irak işgali sonrasında Türkiye'ye bakışındaki stratejik değişimi ve ABD içindeki etkili lobilerin Türkiye'ye bakış açılarındaki olumsuz yöndeki değişimi anlamak gerekmektedir.

ABD'nin Türkiye'ye Bakışında Artan Orta Doğu Vurgusu

ABD, özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında, terörle mücadeleyi ulusal güvenliği açısından öncelikli konu hâline getirmiştir. Bu çerçevede Orta Doğu ve Afganistan-Pakistan, ABD'nin terörle mücadele konusundaki öncelikli odağı hâline gelmiştir. Washington'daki karar alıcılar terörle mücadele konusunda ise askerî yöntemleri benimsemeyi tercih etmişlerdir. Kendileri ile terörle mücadele konusunda iş birliği yapmayan yani Amerikan politikalarına direnen veya engel olan uluslararası aktörleri ise kendi karşısında olarak algılayacağını vurgulamıştır. Türkiye ise müttefiklik ilişkisi çerçevesinde ABD ile belli ölçüde eşgüdüm yakalamıştır. Ancak ABD'nin bölgesel öncelikleri konusunda, Orta Doğu'nun merkezi öneme sahip olmaya başlaması ve bu bölge ile ilgili özellikle askerî yöntemleri benimsemeye başlaması ABD Savunma Bakanlığı Pentagon ve Irak işgalinin askerî boyutunu gerçekleştiren Merkezi Kuvvetler Komutanlığını (CENTCOM), Türkiye'nin temel muhatabı hâline getirmiştir. Türkiye-ABD ilişkilerinin aşağı yönden seyrini oluşturan dönüm noktalarının başında TBMM'nin 1 Mart 2003'de Amerikan birliklerinin Türkiye'den geçişine imkân vermemesi gelmektedir. Bu hamle ABD'nin Irak'ı işgalini zorlaştırmıştı ancak ABD'nin Türkiye'nin güney sınırındaki komşusu Irak'ı işgal etmesinin ve rejim değişikliği sağlamasının önüne geçmemiştir. Bu gelişmenin ardından Pentagon, Türkiye'ye karşı oldukça hasmane bir tavır içerisine girmiştir. 1999'da Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye teslimin ardından bitme noktasına gelen PKK terörünün tekrar canlanması ise aynı süreçte ivme kazanmıştır. Daha önceleri Türkiye'ye stratejik bir değer atfeden Pentagon, bundan sonraki süreçte Türkiye'ye daha şüpheli yaklaşmaya başlamıştır.

Türkiye-ABD ilişkileri gibi çok boyutlu bir ilişkinin askerî düzleme kilitlenmesi ve bu konuda Soğuk Savaş döneminden farklı olarak yalnızca Orta Doğu odaklı bir şekil alması, Türkiye-ABD ilişkilerini hem yıpratmış hem de ilişkilerin farklı kanallar ve konular üzerinden zenginleştirilebilmesinin önüne geçmiştir. CENTCOM ve Pentagon'un Türkiye'ye karşı olumsuz tavrı, Washington'daki bürokratik elitin Türkiye'ye karşı yaklaşımlarını da şekillendirmiştir. Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Karadeniz, Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Doğu Afrika gibi bölgelerde daha çeşitli stratejik iş birlikleri yürütebilen iki ülkenin stratejik iş birlikleri, Orta Doğu özelindeki askerî tıkanıklığın etkisi ile hızlı bir düşüş ve aynı zamanda tekdüzeleşme yaşamaktadır. Amerikalı yetkililer Türkiye'yi Orta Doğu'daki çıkarları bağlamında ele aldıklarında, Türkiye'nin bölgedeki rakip ve düşmanları ile askerî mücadelelerindeki değeri ve katkısı bağlamında bir değerlendirme yapmakta ve Türkiye'ye bu bağlamda bir değer ve önem atfetmektedirler. Türkiye'nin ise bölgedeki diğer ülke ve aktörlerle çok boyutlu ve karmaşık ilişkileri vardır ve ABD'nin güvenlik eksenli kaygıları doğrultusunda doğrudan taraf olması ve askerî operasyonlara girmesi Türkiye'nin uzun vadeli ilişkileri ve çıkarları açısından oldukça maliyetli olacaktır.

Türkiye'yi yalnızca Orta Doğu'daki askeri öncelikleri açısından ele almak, Washington'daki yönetimler açısından oldukça kısır ve sığ bir bakış açıdır. Bu şekilde bir bakış açısı, ABD'nin PYD/PKK terör örgütünü, 70 yıllık stratejik müttefiki olan Türkiye'ye tercih etmeye itmiştir. Öte yandan Türkiye ise kendi müttefikinden yaşamış olduğu hayal kırıklıkları ve dolaylı tehditler nedeni ile bölgede alternatif partnerler arayışı içine girmiştir. Türkiye'nin bu çerçevede İran ve Rusya ile yakınlaşması, Washington yönetiminde daha derin kırılmaların önünü açmıştır. ABD'nin Türkiye'ye bakışında belirgin hâle gelen Orta Doğu eksenli yaklaşım ve Türkiye'den beklediği tek taraflı uyum yaklaşımı, Türkiye ilişkilerinin gerilmesindeki temel nedenlerdir. ABD tarafı Türkiye'yi kendi politikaları ile uyumlu bir çerçeveye sokmak için Türkiye'yi tehdit eden illegal unsurlara müsamaha göstermek yerine Türkiye'nin varoluşsal kaygılarını gidermeye yönelik samimi adımlar atmış olsa, bu ilişki hızlı bir normalleşme sürecine girebilir. Aksi hâlde bu tek taraflı politikanın sürdürülmeye çalışılması ilişkileri onarılmaz bir kırılma noktasına götürebilir.